

Ressenya crítica

Domergue SUMIEN: *La standardisation pluricentrique de l'occitan. Nouvel enjeu sociolinguistique, développement du lexique et de la morphologie*. Turnhout: Brepols, 2007, XIII+501 p., 156 x 234 mm, ISBN 978-2-503-51989-0.

Xavier Lamuela
Universitat de Girona
<xavier.lamuela@udg.edu>

Contrasten amb la situació de precarietat de l'ús social de la llengua occitana, la qualitat i l'interès de les aportacions sociolingüístiques que provenen del camp de l'occitanística i, de manera particular, les relatives a l'estudi de la codificació de les llengües, en el qual s'emmarca el llibre de Domergue Sumien. Aquest llibre conté una codificació de base de la llengua occitana que comprèn la morfologia i el lèxic i que té en compte certs aspectes, com ara el tractament dels noms propis, que plantegen problemes específics. Es tracta de la codificació de set varietats d'occità, anomenades «estàndards regionals» al llibre, que haurien de garantir a tots els parlants i a tots els aprenents la disponibilitat de formes codificades adaptades a les seves expectatives d'ús. La proposta d'aquestes formes codificades està precedida d'una presentació general de la teoria de la codificació lingüística, d'una síntesi de la història i de l'estat actual de les iniciatives de codificació de l'occità, d'una caracterització del diasistema objecte d'estudi i de l'exposició de les bases teòriques del mètode de codificació utilitzat per l'autor. Tres annexos —«Quelques solutions diasystématiques de l'orthographe», «Préfiguration de l'orthoépée référentielle» i «Résumé des recommandations du Conseil de la Lengua Occitana»— i un índex de temes i termes completen el text.

A la primera part, dedicada a la teoria dels processos d'estandardització lingüística, a la situació actual de la llengua occitana i a la història de la seva codificació, l'autor presenta de manera succinta i eficaç les raons i els fonaments teòrics de les intervencions sobre l'estructura i el funcionament social de les llengües. En aquestes pàgines destaca el rigor amb què són definits els diferents termes relatius a les activitats de planificació i de codificació lingüístiques, però no hi és sempre feliç la tria de les etiquetes, com en el cas de l'oposició entre «norma oral» i «norma escrita», que es vol referir a la distinció entre la llengua normativa i les regles ortogràfiques (§ I.3) i no, com és habitual i pertinent, a les diferències socioestilístiques entre les formes de llengua pròpies dels usos orals i les associades als usos escrits. Un altre cas en què la tria de les denominacions

convenç poc és el de l'ampliació del significat de «lematització», terme propi de la lexicografia, per a atribuir-li el valor de «selecció lèxica (i morfològica)» en la pràctica de la codificació lingüística (§ I.3, caps. XI i XII).

No puc sinó subscriure el plantejament de la promoció de l'occità que Sumien anomena «maximalista» tot identificant-lo amb una concepció de la llengua «el més ambiciosa possible» i associant-lo a l'ús de tots els recursos disponibles i a la representació de la llengua occitana com a entitat global i autònoma (§ III.13). Pel que fa a la planificació de l'estructura lingüística, no es pot concebre la promoció d'una llengua en el context d'una societat modernitzada sense dotar-la de tots els recursos propis de les llengües d'ús general ni són creïbles els presumptes programes de promoció incapaços d'assumir les condicions de treball derivades de la complexitat dialectal de les llengües històriques i de les seves perspectives d'ampliació funcional. Naturalment, d'aquesta constatació, no en deriva d'una manera automàtica que l'establiment de l'occità, que comportaria situar-lo en una posició social hegemònica, sigui l'objectiu indefugible de la política lingüística aplicada a aquesta llengua; l'única estratègia raonable de planificació lingüística consisteix a mirar de definir els passos immediats d'un procés de difusió dels usos de l'occità i d'establir les necessitats d'intervenció sobre l'estructura lingüística d'acord amb aquestes previsions d'ampliació funcional (cf. § II.4). Són essencials la integració de les operacions de codificació en un programa de promoció lingüística realista i operatiu i la presa en consideració del caràcter dialèctic de les relacions entre les activitats de planificació social i les de planificació de l'estructura.

L'autor demostra una capacitat de síntesi remarcable en la seva presentació de la història de la codificació de l'occità, concentrada en els fets més recents. S'ha de lamentar, però, que caigui netament en la parcialitat quan exposa alguns d'aquests fets; per exemple, en la tria de les etiquetes «antinorma» i «antinormista» per a referir-se a propostes i pràctiques d'ús de llengua normada que no són les que ell considera legítimes. De fet, com es veu al llarg del llibre, i particularment al § III.9.3, referit a les relacions entre l'*Institut d'Estudis Occitans* i el *Conselh de la Lengua Occitana*, és difícil en la situació actual que cap individu o cap organisme es pugui atribuir l'autoritat necessària per a pretendre la legitimitat de les seves opcions normatives. Cal dir que això no priva que qui vulgui utilitzar un occità generalment acceptable trobi el material de referència per a fer-ho dins d'uns marges de variació de la norma que no comprometen l'ús unitari i funcional de la llengua. Per a l'estabilitat de la llengua occitana, més greus que les diferències en la distribució dels accents o de les dièresis o en la preferència per unes o altres solucions fonètiques o morfològiques, són el desconeixement de la gramàtica bàsica, el calc sistemàtic dels recursos estilístics de les llengües dominants o el gust per la invenció de formes diferencialistes. Tot afirmant el caràcter indispensable de la mena de feina escamesa pel llibre que comento, cal cridar l'atenció sobre la necessitat imperiosa d'utilitzar l'acostament de cultiu en els treballs sobre la planificació de l'estructura de l'occità.

La segona part tracta de la noció de diasistema, de la definició dels límits de la llengua occitana, de la seva divisió dialectal i de la tria de set varietats referencials. Sumien empra la noció de diasistema per a establir els límits del

domini occità i segueix la tradició d'utilitzar-la també en les activitats de codificació lingüística, pròpia dels treballs anteriors sobre la llengua occitana. Tot i que són presentades les implicacions socials i ideològiques de la definició de les llengües, es pot observar en aquesta part una propensió excessiva a creure en la possibilitat d'una definició estrictament científica lligada a la delimitació d'un diasistema (cap. VII); trobem un eco d'aquesta propensió en la referència de l'autor al diasistema nord-italià: «*Le nord-italien* reste un grand absent dans cette vague de codifications. Cette langue est encore atomisée par le localisme et les tentatives de standardisation diasystématiques sont peu connues» (§ III.15).¹ L'autor fa aportacions particularment interessants a la comprensió i a la denominació dels conjunts dialectals de l'occità tenint en compte hàbits articulatoris o particularitats d'evolució fonètica característics de grans zones geogràfiques que s'entrecreuen amb les sis àrees dialectals esmentades habitualment (§ VIII.2).

La proposta de set varietats referencials (cap. IX) comporta el risc d'una codificació al mateix temps massa complexa i massa rígida. No té prou en compte que la divisió en grans dialectes és en bona mesura convencional i que sovint recobreix graus de variació comparables als que separen varietats agrupades dins d'àrees diferents: en molts aspectes el gascó de la Lomanha és més pròxim al llenguadocià veí que al gascó de les Landes; les diferències entre l'alpí de la Val Varacha i el de la Val Cluson són més pronunciades que les que hi ha entre el llenguadocià montpellerenc i el provençal rodanenc... La inclusió dins de l'àrea d'ús d'un dels «estàndards regionals» pot dur molts parlants a utilitzar una forma de llengua allunyada artificialment de la dels seus veïns de l'àrea contigua. En definitiva, es tracta d'una solució que reforça la representació d'un occità dividit en àrees dialectals en contra d'una realitat que és més complexa però també més susceptible de ser tractada com una unitat.

L'alternativa consisteix a proposar un sistema convergent de tries que produïxin formes de llengua més o menys unificades segons l'abast previst del seu ús; es tracta del que he anomenat «codificació de registre», que ofereix als parlants una gamma de solucions lingüístiques que poden associar a les condicions particulars de cada situació d'ús, partint de les que els són habituals.² La presentació d'una proposta d'aquesta mena no s'allunya gaire del desplegament en paral·lel que fa Sumien de les diverses solucions normatives; la diferència significativa està en el fet que les formes es troben jerarquitzades segons el seu grau de convergència cap a formes de llengua d'ús general i que la seva filiació dialectal és

¹Aquesta extrapolació del tractament que es fa de l'occità a una altra realitat sociohistòrica és simètrica de la que un estudiós lígur fa en sentit invers demostrant una ignorància completa de la situació occitana sobre el terreny:

Un po' come la «Padania» leghista in Italia, anche se a partire da ben più solidi presupposti culturali, l'Occitania è un'entità astratta, mentre concreta realtà storica e culturale, hanno, al suo interno, le regioni tradizionali nelle quali il territorio è frammentato [...] l'idea di un «occitanico» comune si scontra fatalmente, anch'essa, con la realtà inequivocabile di un frazionamento non solo dialettale, ma anche dell'uso letterario e delle tradizioni connesse, tale da rendere poco proponibile [...] il concetto di una comunanza linguistica [...] (Toso 1996, 172)

²Vegeu Lamuela (1992).

el punt de partida. En aquesta mena de plantejament, les formes locals queden explícitament legitimades; només s'observa la seva inadequació per als usos de comunicació general, definits de fet per les expectatives d'ús que la promoció de la llengua creï de manera efectiva. La necessitat incontestable d'oferir materials d'estudi pràctics que no siguin manuals de dialectologia plens d'alternatives i perfectament indigeribles, es planteja al nivell de la preparació d'aquests materials i no pas al de la planificació general de l'estructura. El plantejament que propugno ha de permetre, d'una banda, d'oferir als principiants formes de llengua amb un alt grau de convergència, prou simplificades i regularitzades, i, de l'altra, proposar als qui ja dominen un dialecte una gamma de tries estilístiques que no els faci aparèixer la llengua codificada com quelcom de completament artificial.

A la tercera part, Sumien fa un estat de la qüestió de la lexicografia occitana, examina els criteris disponibles per a les operacions de codificació lingüística i presenta les tries vinculades a l'evolució fonètica dels dialectes occitans. També fa el balanç de la producció lexicogràfica occitana dins del marc d'una presentació general dels mètodes de la lexicografia que adquireix els tons propis d'un manual. En aquesta part, l'autor presenta diversos criteris de codificació que utilitza per a la selecció lèxica i gramatical, en general adequadament, però, en alguns casos, de manera esbiaixada per tal de justificar opcions prèvies que es troben en contradicció amb els criteris més raonables o més eficaços. Trobem un cas límit d'aquesta manera de procedir en la discussió sobre l'ús de la *e* final «de suport» en paraules com *dialòg* ~ *dialògue*, *sublim* ~ *sublime*... (§ XII.5.1). L'opció que defensa Sumien es troba en contradicció pràcticament amb tots els criteris aplicables al cas en qüestió, però la creença que el català permetria de *reconstruir* una solució genuïna occitana porta l'autor a donar un valor decisiu a un presumpte criteri d'autonomia de l'occità respecte al francès, criteri al qual subordina tots els altres. El fet és que no ha existit mai una varietat d'occità que hagi fixat d'una manera autònoma la forma de les paraules concernides i que, de manera simètrica amb el que ocorre amb el model francès en els dialectes que hi han estat sotmesos històricament, el model català ha dictat la distribució de la *e* en aranès —cf. *complèxe* o *tèxte*, seguint les solucions tradicionals no normatives del català— i el model italià la de les varietats orientals: a part els casos nombrosos de manteniment de la vocal final italiana, s'ha aplicat el sistema d'adaptació per simple supressió d'aquesta vocal, que ha donat formes com *contat*, *projèt* o *dialèt*, que comparteixen solució amb el piemontès *contat*, *proget* i *dialèt*. És veritat que el català coneix una apòcope vocàlica originàriament anàloga a la de l'occità, però el francès és l'única llengua romànica establerta que coneix una erosió de les consonants finals comparable a la d'una bona part dels dialectes occitans i per tant és l'única llengua que pot furnir un terme de referència raonable per a determinar la distribució de la *e* final en occità; l'aplicació d'un criteri d'autonomia s'ha de proposar simplement que la solució preconitzada no calqui sistemàticament les solucions de la llengua dominant allà on presenta contradiccions o on les característiques específiques de les varietats de l'occità permeten o aconsellen d'evitar l'ús de la *e*.

La quarta part conté les tries de codificació relatives a la morfologia flexional, al lèxic bàsic i als noms propis, algunes reflexions sobre altres àmbits de codificació, i exemples de textos en les set varietats referencials. En primer lloc, cal mencionar l'originalitat i la qualitat destacades del capítol dedicat a la forma occitana dels noms propis (cap. XV), que conté una sistematització d'aquest àmbit que faltava anteriorment en occità. En la seva operació d'establiment de les set varietats, l'autor es fixa en tots els detalls que poden ser significatius i desenvolupa un treball rigorós però afectat per les tries derivades de partits presos en termes semblants als que acabem de veure a propòsit de la *e* «de suport». S'entén que, en un llibre que ja és molt extens, no hi hagi una justificació més completa de les tries morfològiques, particularment de les relatives a la flexió verbal (cf. §§ XIII.23.1 i XIII.23.4), però deixen intranquil observacions com les següents, que demostren una confusió notable entre ortografia i selecció morfològica: «Sur le plan orthographique [...] : rétablissement des voyelles classiques dans les terminaisons verbales, même s'il y a une neutralisation dans certaines terminaisons cisalpines : **parlan** ['parlɔⁿ > 'parluⁿ], **baton** ['batuⁿ], **volèm** [vu'leⁿ (vu'leⁿ)], **parlas** ['parles] au lieu de *parlon**, *baton*, *volem**, *parles**» (p. 170–171). D'altres solucions de Sumien també causen una certa sorpresa; per exemple, passa per alt que la forma *abans* del gascó i del llenguadocià té només valor temporal i proposa com a referencial la forma inventada **enabans* per *enavant* (§§ XIII.16 i XIII.18); també xoca de veure que, en els textos que l'autor dóna com a exemples de la seva codificació (cap. XVII), la fórmula general per a l'expressió 'el més jove' és del tipus «lo mai jove», quan la tendència absolutament general dels dialectes que fan un ús extens de les dues formes *pus* i *mai*, és la d'especialitzar la primera en la modificació d'adjectius i adverbis.³ Respecte a aquest punt, trobo francament discutible que es generalitzi i s'apliqui als mots gramaticals el principi de la «compleció interdialectal» o d'adaptació de les formes d'un dialecte a un altre, acceptable d'entrada per a la generalització de termes de vocabulari comú propis d'una varietat (§ XI.2.1); així, em semblen fora de lloc proposades com la de la introducció de la forma **mailèu* (p. 296), que no puc deixar de posar en relació amb la identificació abusiva dels valors de *mai* i *pus* (p. 295). De fet, es pot observar en el llibre que comento una tendència excessiva a l'automatisme en les correspondències entre les varietats occitanes i a l'abandonament a les solucions artificials, que es manifesta de manera significativa en la tria d'ignorar la variació lèxica i sintàctica en la preparació dels textos d'exemple (cap. XVII). Un acostament de cultiu seria un bon antídote contra aquesta tendència.

El llibre de Sumien es caracteritza per la manera sistemàtica de tractar els temes triats i de desenvolupar les operacions de codificació necessàries per a l'establiment de les set varietats regionals d'occità. Els detalls de la presentació són cuidats minuciosament i la bibliografia és rica i pertinent. Aquest treball, malgrat els aspectes en què es fa difícil acceptar la seva orientació, representa un esforç considerable de comprensió de tot allò que comporta la promoció i la

³La solució de Sumien contrasta amb la que trobem al llibre *La langue occitane* de Pèire Bec (1995, 57–61 i 110–114), on tots els textos, tret del gascó, tenen la solució del tipus «lo pus jove».

codificació de la llengua occitana i constitueix ja una referència obligada per al debat sobre aquests temes.

Referències

- BEC, Pèire (1995): *La langue occitane*. 6.ª ed. Paris: Presses Universitaires de France.
- LAMUELA, Xavier (1992): «Les diverses menes de codificació lingüística: la noció de codificació de registre.» *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida (1 i 2 de juny de 1991)*. Barcelona; Lleida: Institut d'Estudis Catalans; Institut d'Estudis Ilerdencs; Universitat de Lleida, 15–30.
- TOSO, Fiorenzo (1996): *Frammenti d'Europa. Guida alle minoranze etnico-linguistiche e ai fermenti autonomisti*. Milano: Baldini & Castoldi.

Xavier Lamuela
Universitat de Girona
Departament de Filologia i Filosofia
Facultat de Lletres
Plaça Ferrater Mora, 1
E-17071 Girona